

De generatie van '97

**Politieke houdingen van jongeren in het
Dutroux tijdperk. Een bondige beschrijving
van een aantal bevindingen.**

**Michael Debusscher
Mark Elchardus**

**Deze bevindingen worden louter ter informatie
gegeven. Ze zijn geen examenstof.**

Inhoudstafel

1. Studenten eerste kandidatuur menswetenschappen onder de scanner.	6
1.1. Democratisering van het onderwijs.	6
1.1.1. De opkomst van de vrouwen.	6
1.1.2. Mannelijke en vrouwelijke richtingen.	6
1.2. Een vrijzinnige universiteit?	7
1.3. De geplaveide weg naar de universiteit.	8
1.4. Democratisering van het onderwijs?	8
1.4.1. Soort zoekt soort?	9
1.4.2. Het arbeidsstatuut van de ouders.	10
2. Eerste generatie studenten en politiek.	11
2.1. De partijvoorkeur van de eerste generatie studenten.	11
3. Stemintenties geanalyseerd.	12
3.1. Een geslachtsgebonden keuze?	13
3.1.1. Populaire politici.	13
3.1.2. Gehate politici.	14
3.2. Wat leren ouders ons over het stemgedrag van de studenten?	15
3.3. Stemintentie naar onderwijsnet.	16
4. Houdingen en attitudes.	17
4.1. De nieuwe breuklijn.	18
4.2. De scores van studenten op de verschillende schalen van de nieuwe breuklijn vergeleken.	19
4.2.1. Utilitair individualisme.	20
4.2.2. Etnocentrisme.	21
4.2.3. Autoritarisme.	22
4.2.4. Materialisme.	22
4.2.5. Politiek cynisme.	23
5. Politieke attitudes.	24
5.1. Mannelijk en vrouwelijk cynisme.	25
5.2. Shoppende jongens en onzekere meisjes.	26
5.3. Stemverschuivingen verklaard?	26
6. Waar naartoe?	28
7. Uniek en toch zó verschillend.	29
Bibliografie.	31

Lijst van tabellen

Tabel: Geslachtsverdeling in de menswetenschappen.	6
Tabel: Geslachtsverdeling naar studierichting.	7
Tabel: Schoolnet van vooropleiding.	7
Tabel: Studierichting in secundair onderwijs.	8
Tabel: Diploma van de ouders.	9
Tabel: Onderwijsniveau van gezin.	9
Tabel: Arbeidsstatuut vader en moeder.	10
Tabel: Politieke voorkeur VUB-studenten van 1987 tot 1997.	11
Tabel: Vergelijking van het stemgedrag studenten met andere populaties.	12
Tabel: Stemintenties naar geslacht (1989 – 1997).	13
Tabel: Populaire politici.	14
Tabel: Niet populaire politici.	15
Tabel: Stemverdeling studenten naar onderwijsniveau ouders.	16
Tabel: Stemintenties studenten naar schoolnet tijdens het secundair onderwijs.	16
Tabel: Score op de verschillende houdingen op de nieuwe breuklijn naar stemintentie.	18
Tabel: Score op oude en nieuwe breuklijn naar stemintentie.	19
Tabel: Score op schaal voor utilitair individualistische houding voor verschillende bevolkingsgroepen.	20
Tabel: Score op schaal voor etnocentristische houding bij verschillende bevolkingsgroepen.	21
Tabel: Score op schaal voor autoritaire houding voor verschillende bevolkingsgroepen.	22
Tabel: Score op schaal voor materialistische houding bij verschillende bevolkingsgroepen.	23
Tabel: Score op schaal voor politiek cynische houding voor verschillende bevolkingsgroepen.	23
Tabel: Politieke houdingen naar geslacht.	25
Tabel: Politieke attitudes en stemgedrag.	27

De generatie van '97.

Politieke houdingen van jongeren in het post-Dutroux tijdperk. Een technisch verslag van een aantal bevindingen.

Sedert 1987 verzamelt het Centrum voor Sociologie om de twee jaar bij de aanvang van het academiejaar een aantal gegevens over de eerste generatiestudenten uit de menswetenschappelijke richtingen aan de Vrije Universiteit Brussel. Voor sociologen is het een voorrecht over gegevens te beschikken die over een decennium cross-sectioneel zeer goed vergelijkbaar zijn. Dit biedt ons immers de mogelijkheid doorheen de tijd een beeld te krijgen van een belangrijk segment van de zogeheten 'jeugd van tegenwoordig'. Onze enquête beperkt zich weliswaar tot die jongeren, die én een universitaire opleiding aanvatten, én hiervoor opteerden voor de Vrije Universiteit Brussel én gekozen hebben voor een menswetenschappelijke studierichting.

In de enquête werden alle studenten betrokken die als dagstudent het hoorcollege Algemene Sociologie volgen en op het moment van afname aanwezig waren in de les. Het betreft de studenten die voor één van de volgende studierichtingen hebben gekozen:

- Agogiek
- Communicatiewetenschappen
- Criminologie (vanaf 1991)
- Economie
- Filosofie
- Moraalwetenschappen
- Politieke en Sociale Wetenschappen
- Psychologie en Pedagogie
- Rechten.

Een beperkt aantal deelnemers aan de poll volgt het hoorcollege als keuzevak. Zij behoren tot de richtingen:

- Aardrijkskunde
- Handelsingenieur
- Toegepaste Wetenschappen.

Anderen volgen het college als vrije student. In dit rapport worden deze studenten terwille van hun gering aantal bij de categorie 'andere' gerangschikt.

In 1997 namen 551 studenten deel, waarvan 94,6% ingeschreven stond als eerste kandidatuurstudent. De enquête werd afgenomen op 28 oktober 1997.

1. Studenten eerste kandidatuur menswetenschappen onder de scanner.

1.1. Democratisering van het onderwijs.

Sinds de jaren vijftig gaat de aandacht van het beleid en de sociale wetenschappen voornamelijk naar de gelijke verdeling van kansen en mogelijkheden van verschillende bevolkingsgroepen in het onderwijs en meer bepaald op universitair niveau. Onder druk van de emancipatie van de vrouw en de arbeider werden allerlei initiatieven genomen om de universiteit voor iedereen toegankelijk te maken. Menig onderzoek en publicatie belicht het probleem van de sociale stratificatie in het onderwijs, waarbij de aandacht gericht wordt op het geslacht, de sociaal-economische toestand van het gezin van herkomst, de vooropleiding van de student, de regionale herkomst enz. Onze studentenenquête heeft in de eerste plaats de betrachting een beeld te geven van de politieke houdingen van de universitaire jongeren. Het ligt niet in onze bedoeling een gedetailleerde analyse te maken van de sociale herkomst van onze studenten, laat staan dat we een bijdrage pretenderen te leveren aan het debat rond de ongelijke kansenproblematiek in het universitair onderwijs. Toch kunnen de resultaten van de poll worden gebruikt om een paar vaststellingen te belichten.

1.1.1. De opkomst van de vrouwen.

Anno 1997 vormen de menswetenschappelijke studierichtingen op de Vrije Universiteit Brussel duidelijk het terrein van de vrouwen. Voor elke mannelijke student waren maar liefst 2 vrouwelijke studentes aanwezig op het moment van de afname van de enquête (64.2% vrouwen tegenover 35.8% mannen). Het is uiteraard mogelijk dat een groter aantal mannelijke dan vrouwelijke studenten de les niet bijwoont.

Tabel: Geslachtsverdeling in de menswetenschappen.¹

	1989	1991	1993	1995	1997
Vrouw	58.3	53.0	53.5	53.8	64.2
Man	41.7	47.0	46.5	46.2	35.8
N	295	357	483	535	551

Sinds de jaren '90 waren we gewend geraakt aan een stabiele verdeling tussen de percentages jongens en meisjes die op het college aanwezig zijn. In 1997 deed zich een opmerkelijke vervrouwelijking over het geheel van de menswetenschappelijke richtingen voor. Op basis van de gegevens van de poll alleen kan niet worden uitgemaakt of dit het gevolg is van differentiële aanwezigheid of een verschuiving in de inschrijvingen signaleert.

1.1.2. Mannelijke en vrouwelijke richtingen.

Voor een meer gefundeerde verklaring voor de evolutie in de verdeling splitsen we de studierichtingen op naar geslacht. Ondanks de overweldigende meerderheid van de

¹ De gegevens van de studentenpoll van 1987 zijn niet meer op elektronische drager beschikbaar. Daarom kunnen enkel een aantal bevindingen gerapporteerd worden en hebben we niet de mogelijkheid om analyses uit te voeren waarin de gegevens van de eerste poll worden opgenomen.

vrouwen in de menswetenschappelijke studierichtingen kunnen we nog steeds studierichtingen onderscheiden die blijkbaar aantrekkelijker worden gevonden door meisjes dan door jongens en omgekeerd. Gender blijft een rol spelen bij de studiekeuze.

Tabel: Geslachtsverdeling naar studierichting.

	1989			1991			1993			1995			1997		
	V	M	T	V	M	T	V	M	T	V	M	T	V	M	T
<i>Pol & Soc</i>	29.2	70.8	8.1	46.9	53.1	9.1	38.9	61.6	7.5	21.2	78.8	6.2	45.2	54.8	5.6
<i>Economie</i>	39.1	60.9	15.6	31.7	68.3	17.9	24.0	76.0	10.5	24.0	76.0	10.5	32.6	67.4	8.3
<i>Rechten</i>	55.2	44.8	29.5	51.4	48.6	30.4	54.3	45.7	31.6	48.7	51.3	22.0	65.9	34.1	22.3
<i>Com. wet.</i>	74.7	25.3	25.4	62.8	37.2	22.2	52.8	47.2	18.6	58.7	41.3	23.7	62.8	37.2	15.6
<i>Psy & Ped</i>	70.4	29.6	9.2	67.3	32.7	13.9	71.6	28.4	15.5	69.1	30.9	18.3	76.8	23.2	22.7
<i>Agogiek</i>	65.4	34.9	8.8	70.6	29.4	4.8	72.7	27.3	6.9	76.5	23.5	9.6	80.8	19.2	9.4
<i>Moraal</i>	0.0	100.0	0.3	50.0	50.0	0.6	50.0	50.0	0.4	50.0	50.0	1.9	66.7	33.3	2.2
<i>Filosofie</i>	0.0	100.0	0.7	0.0	100.0	0.9	50.0	50.0	0.4	33.3	66.7	1.1	33.3	66.7	1.6
<i>Criminologie</i>	---	---	---	100.0	0.0	0.3	52.6	47.4	7.9	48.0	52.0	9.4	63.5	36.5	11.4
<i>andere</i>	100.0	0.0	2.3	---	---	---	25.0	75.0	0.6	25.0	75.0	0.8	19.2	80.8	0.8

Economie en Politieke en Sociale wetenschappen blijven mannelijke aangelegenheden. Alle vrouwenemancipatie ten spijt, blijven geld en politiek een mannenzaak. Dat geldt blijkbaar steeds minder voor de legale en illegale kant van de zaak. In de Rechten en de Criminologie doet zich een geleidelijke vervrouwelijking voor. De traditionele vrouwelijke richtingen Communicatiewetenschappen, Psychologie en Pedagogie en Agogiek blijven ook in 1997 typisch vrouwelijke studierichtingen. Het groeiend succes van traditioneel vrouwelijke studierichtingen en de tanende aantrekkingskracht van de mannelijke, kunnen een logische verklaring bieden van de scheve man/vrouw-verdeling. In het licht van de problematiek rond sociale ongelijkheid mag het duidelijk zijn dat we voor de menswetenschappelijke studierichtingen aan de VUB bezwaarlijk kunnen spreken van een universitaire achterstelling op basis van het vrouw-zijn, integendeel.

1.2. Een vrijzinnige universiteit?

Twee jaar terug bestond ons onderzocht contingent studenten (1495 jongeren over de 5 vorige metingen) voor 2/5de uit jongeren die hun middelbaar onderwijs doorlopen hadden in het vrije of katholieke net.

Tabel: Schoolnet van vooropleiding.

Onderwijsnet	N	1997
<i>Vrij onderwijs</i>	301	54,6%
<i>gemeenschapsonderwijs</i>	137	24,9%
<i>Gemeenteonderwijs</i>	68	12,3%
<i>Verschillende netten</i>	33	6,0%
<i>Ander</i>	12	2,2%
Totaal	551	100%

Anno 1997 bedraagt het percentage studenten afkomstig uit het vrije net meer dan 50%. In de vorige ondervraagde studentenpopulaties schommelde dit cijfer steeds rond de 45%. Vergeleken met de resultaten in 1995 zien we een proportionele achteruitgang van het aantal jongeren uit het gemeenschapsonderwijs. Deze tendens signaleert misschien het afnemend belang van de levensbeschouwelijke identiteit van de universiteit bij de keuze van de student. De procentuele stijging kan een gevolg zijn van het feit dat jongeren uit het katholiek en grootste onderwijsnet niet afgeschrikt worden door het vrijzinnig karakter van de VUB. De terugloop van het aantal jongeren uit het gemeenschapsonderwijs loopt echter ook parallel met een algemene achteruitgang van het aantal leerlingen in dat net.

1.3. De geplaveide weg naar de universiteit.

Naast de gender-ongelijkheid bij de doorstroming naar het universitair onderwijs wordt in het sociaal stratificatie onderzoek aandacht geschonken aan de vooropleiding van de studenten. Voor de meesten onder ons lijkt het logisch dat het merendeel van de eerste kandidatuurstudenten in hun vorig onderwijsleven een algemeen vormende richting volgden. Het ASO wordt beschouwd als een voorbereidende richting voor verdergezet onderwijs. Het feit dat ongeveer 92% van de ondervraagde studenten effectief vanuit het ASO doorstroomden, bevestigt dit.

Tabel: Studierichting in secundair onderwijs

Studierichting	N	1997
ASO	502	91,8%
TSO	39	7,1%
BSO	2	0,4%
KSO	4	0,7%
<i>Totaal</i>	551	100%

Die vaststelling maakt tevens duidelijk dat de grote selectie al plaatsgrijpt in het secundair onderwijs. Jongeren die naar het TSO en het BSO worden gekanaliseerd hebben geen of weinig kans nog ooit naar de universiteit te gaan. De verdeling van levenskansen gebeurt in onze samenleving dus al in belangrijke mate in het secundair onderwijs.

1.4. Democratisering van het onderwijs?

Sinds de beginjaren van de studentenpoll is aan de Vrije Universiteit Brussel sprake van een aangroei van het aantal studenten in de eerste kandidatuur die opteren voor een richting in de menswetenschappelijke sfeer. In 1989 werd de vragenlijst ingevuld door 295 studenten. Acht jaar later is het aantal studenten die meededen aan de poll gegroeid naar 551 studenten. Op basis van een aantal vragen uit onze studentenenquête, zoals het onderwijsniveau en het arbeidssatuut van de ouders, konden we een beetje zicht krijgen op de sociale achtergrond van de studenten.

De problematiek van de laaggeschoolden op de arbeidsmarkt is zonder enige twijfel uitgegroeid tot één van de belangrijkste maatschappelijke problemen van de laatste jaren. In onze samenleving lijkt het er steeds meer op dat de laaggeschoolden uitgroeien tot dé risicogroep van de toekomst. Hun kansen op de arbeidsmarkt blijven afnemen, met als direct gevolg dat hun maatschappelijke integratie bedreigd wordt. De opvallende toename van de aanhoudende werkloosheid na de economische heropleving in de jaren '80, zette menig wetenschapper en beleidsmaker ertoe aan de situatie van de laaggeschoolden (en in zekere mate verkeerdgeschoolde) op de arbeidsmarkt te onderzoeken. Daarbij ging de aandacht in de eerste plaats naar bestaansonzekerheid, maar ook de invloed van het onderwijsniveau van de ouders op de onderwijs carrière van de kinderen kreeg aandacht. De poll bevat enige informatie over het opleidingsniveau van de ouders van de ondervraagde studenten.

Tabel: Diploma van de ouders

<i>Onderwijsniveau van de ouders van de studenten</i>	<i>Ouders van studenten 1997</i>		<i>Opleidingsniveau Vlaanderen 1995²</i>	
	<i>Vader</i>	<i>Moeder</i>	<i>Mannen</i>	<i>Vrouwen</i>
<i>geen of LO</i>	4,5%	5,6%	27,1%	35,7%
<i>Lager secundair onderwijs</i>	11,9%	14,5%	24,7%	21,0%
<i>Hoger secundair onderwijs</i>	30,1%	35,4%	30,1%	26,6%
<i>HOBu</i>	27,0%	34,8%	11,4%	13,7%
<i>Universiteit</i>	26,5%	9,7%	6,7%	3,0%
<i>Totaal</i>	100%	100%	100%	100%

In de uiterste rechtse kolommen zien we de verdeling van opleidingsniveaus over de Vlaamse bevolking. Een vlugge vergelijking leert ons dat de hooggeschoolden (HOBu en universiteit) duidelijk proportioneel oververtegenwoordigd zijn in de universitaire menswetenschappelijke richtingen. Ouders met geen diploma of met een diploma lager onderwijs en lager secundair onderwijs zijn duidelijk ondervertegenwoordigd.

1.4.1. Soort zoekt soort?

Tabel: Onderwijsniveau van gezin

	N	Percentage
<i>Beide ouders laaggeschoold</i>	87	15,8
<i>Vader laaggeschoold en moeder hooggeschoold</i>	38	6,9
<i>Vader hooggeschoold en moeder laaggeschoold</i>	72	13,1
<i>Beide ouders hooggeschoold</i>	354	64,2

Indien we de opleidingsniveaus van de ouders combineren stellen we vast dat 354 studenten of 64% uit een gezin komen waarvan beide ouders hoogopgeleid (Hso technisch tot en met universiteit) zijn. Met strengere maatstaven (hoogopgeleid gedefinieerd als HOBu of Universiteit) blijken nog steeds 33% van de studenten afkomstig uit een gezin waar beide ouders minstens een hoger diploma hebben. Van

² Bevolking tussen 15 en 65+. Niveau van het behaald onderwijsdiploma. Vlaanderen 1995.(N.I.S.)

6.4% van de studenten zijn beide ouders zelfs universitair geschoold. Deze vaststelling leidde ons tot het maken van een kleine oefening³.

Vermits we weten dat meer dan 90% van de ondervraagde studenten tot de leeftijdsklasse 18-22 jaar behoort en we ervan uitgaan dat de meeste van deze jongeren ouders hebben binnen de leeftijdscategorie 40 tot 65 jaar, gingen we na welke de kans is tot een gezin te behoren waarvan beide ouders hooggeschoold (HOBU of universitair) zijn. Uit de verdeling van de onderwijsniveaus onder de Vlaamse bevolking (zie tabel: Diploma van de ouders) zien we dat slecht 18.1% (11,4% HOBU en 6,7% universiteit) van de mannen en 16.7% (13,7% HOBU en 3,0% universiteit) van de vrouwen in aanmerking komt om samen een hooggeschoold gezin te vormen. Beperken we ons tot de mannen en vrouwen die in 1991 (de periode van afname van de volkstelling) tot de leeftijdscategorie 35 tot 60 jaar behoorden, dan berekenden we dat de kans om als hooggeschoolde man, puur ad random een gezin te stichten met een hooggeschoolde vrouw welgeteld, 2.4% is. In onze samenleving gaan mensen echter niet ad random relaties met elkaar aan. Interessesferen en ontmoetingsplaatsen brengen immers gelijkgezinden samen en leiden tot een verhoogde kans om met elkaar te huwen. Dit leidt ertoe dat de kans dat een hooggeschoolde vrouw (35-60 jaar in 1991) huwt of samenwoont met een hooggeschoolde man 5.2 maal groter is dan de kans dat een laag- (geen, LO of LSO) of middengeschoolde (HSO) vrouw huwt met een hooggeschoolde man.

In de bevolking blijken 11.2% van alle geregistreerde koppels (beiden 35 tot 60 jaar) hooggeschoolde koppels te zijn. Iets meer dan één tiende van de bevolking bestaat uit gezinnen waarvan man en vrouw hoger (post-secundair) geschoold zijn. Uit die gezinnen komt een derde van de ondervraagde studenten. De kinderen die in dergelijke gezinnen opgroeien, hebben dus een disproportioneel grote kans naar de universiteit te gaan.

1.4.2. Het arbeidsstatuut van de ouders

Iets wat oneerbiedig stelden we bij het bevragen van het arbeidsstatuut niet dezelfde vraag over de moeders en de vaders. Dit heeft geen sexistische dan wel sociologische redenen. Uit vorig onderzoek weten we immers dat het arbeidsstatuut van de vader een grotere rol speelt in de verklaring van het onderwijsverloop van de kinderen dan het arbeidsstatuut van de moeder.

Tabel: Arbeidsstatuut vader en moeder

	<i>Moeder werkt</i>	<i>Moeder werkt niet</i>	<i>Totaal</i>
<i>Vader werkt</i>	67.9%	27.7%	95.6%
<i>Vader werkt niet</i>	2.8%	1.6%	4.4%
<i>Totaal</i>	70.7%	29.3%	100%

Als we de arbeidsmarktparticipatie van de ouders van de studenten bekijken, valt onmiddellijk de hoge tewerkstellingsgraad van zowel de moeders als de vaders op. Slechts 4.4% van de vaders van de studenten is niet tewerkgesteld en bijna 71% van de moeders is dat wel. In niet minder dan 7 van de 10 gezinnen wordt door beide ouders effectief gewerkt.

³ Voor deze oefening maakten we gebruik van de gegevens verzameld bij de laatste volkstelling van 1991. We beperkten onze analyse tot de mensen woonachtig in Vlaanderen.

Jongeren waarvan geen van beide ouders effectief werken, zijn een zeldzaamheid. Slechts een kleine 2% van de studenten komt uit een gezin waarvan geen van beide ouders tewerkgesteld is. Het kan gaan om ouders die werkloos, gepensioneerd of werkonbekwaam zijn.

Als besluit van onze doorlichting van de ondervraagde studenten kunnen we stellen dat, ondanks de grote inspanningen die tijdens de voorbije decennia werden geleverd om universitair onderwijs voor iedereen toegankelijk te maken, we nog steeds geconfronteerd worden met een over- en ondervertegenwoordiging van een aantal bevolkingsgroepen in de eerste kandidatuur menswetenschappen. Algemeen is het duidelijk dat jongeren uit gezinnen waar beide ouders hooggeschoold zijn en gezinnen waar beide ouders tewerkgesteld zijn veel meer kans hebben tot onze onderzoekspopulatie te behoren dan de jongeren uit andere gezinsstructuren.

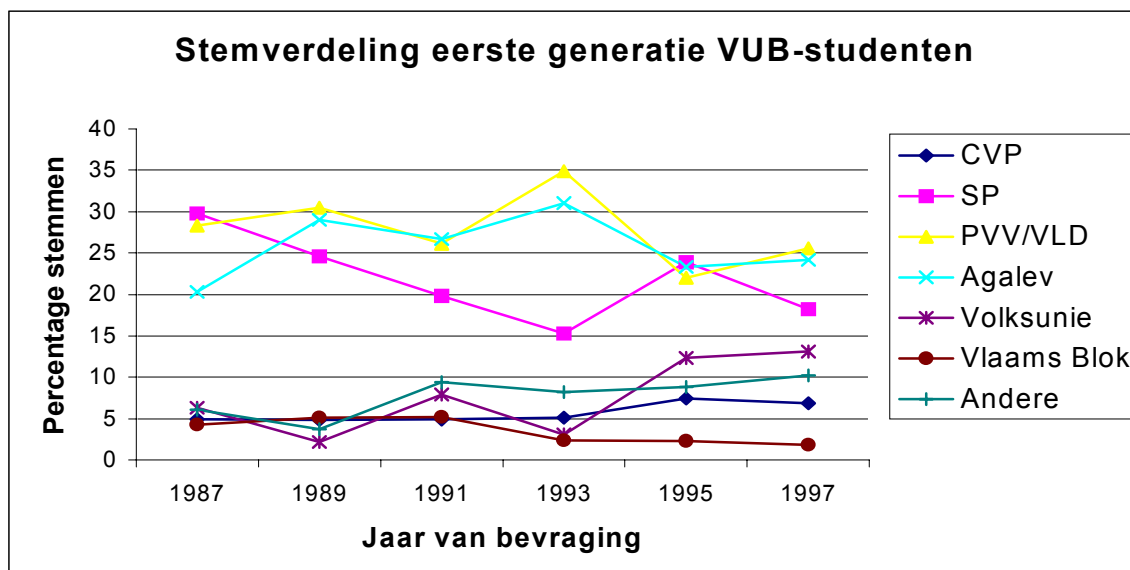
2. Eerste generatie studenten en politiek.

We stelden reeds dat het doel van de studentenpoll in de eerste plaats het verzamelen van gegevens is over de politieke houdingen, voorkeuren en aspiraties van de studenten. Jaarlijks wordt aan deze doelstelling gesleuteld en wordt de poll naar andere onderwerpen georiënteerd of aangevuld met nieuwe thema's. Dit jaar leek de relatie tussen burger en politiek, de zogeheten "kloof", het aangewezen thema.

2.1. De partijvoorkeur van de eerste generatie studenten

Tabel: Politieke voorkeur VUB-studenten van 1987 tot 1997.

	1987	1989	1991	1993	1995	1997
<i>CVP</i>	4.9	4.8	4.9	5.1	7.4	6.9
<i>SP</i>	29.8	24.6	19.8	15.3	23.9	18.2
<i>PVV/VLD</i>	28.3	30.5	26.1	34.9	22.0	25.6
<i>Agalev</i>	20.3	29.0	26.7	31.0	23.3	24.2
<i>Volksunie</i>	6.3	2.2	7.9	3.1	12.3	13.1
<i>Vlaams Blok</i>	4.3	5.1	5.2	2.4	2.3	1.8
<i>Andere</i>	6.1	3.7	9.4	8.2	8.8	10.2
Totaal	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
<i>N</i>	325	272	329	413	486	521

Over het algemeen zijn de verschuivingen tussen 1995 en 1997 heel klein en onbeduidend. Enkel de SP verliest. Daar waar de SP naar aanleiding van de verkiezingen van 1995 bij de eerste kandidaatsstudenten opnieuw kon uitgroeien tot de grootste partij (wat geleden was van 1987), wordt ze in 1997 opnieuw teruggedragen. De liberale partij kon zich daarentegen herpakken van haar historisch dieptepunt in 1995 en profileert zich in de laatste meting als de grootste partij. Agalev blijft bij de studenten de tweede grootste partij. Opvallend blijft het toenemend succes van de Volksunie. In 1995 behaalde de partij van Bert Anciaux reeds een recorduitslag met 12,3%. In oktober 1997 wordt daar nog bijna een percent aan toegevoegd. Samenvattend lijken de regeringspartijen een beetje te worden afgestraft ten nadele van de belangrijkste oppositiepartijen.

Tabel: Vergelijking van het stemgedrag studenten met andere populaties⁴

	Vlaanderen (mei 1995)	Universitair Vlaanderen (mei 1995)	Studenten VUB (oktober 1995)	Studenten VUB (oktober 1997)	Jongeren -21j Vlaanderen (mei 1995)
<i>CVP</i>	27.6	26.0	7.4	6.9	20.9
<i>SP</i>	20.7	11.8	23.9	18.2	10.9
<i>VLD</i>	20.9	28.2	22.0	25.6	17.3
<i>Agalev</i>	7.2	13.5	23.3	24.2	12.9
<i>Vlaams Blok</i>	12.3	2.7	2.3	1.8	17.3
<i>Volksunie</i>	7.3	10.4	12.3	13.1	8.8
<i>Andere</i>	4.0	5.7	8.8	10.2	11.8

In vergelijking met andere bevolkingspopulaties zien we dat de ondervraagde studenten zich op uitzondering van de CVP, Agalev en "Andere" het best verhouden met de universitair afgestudeerden in de Vlaamse bevolking. Het lager percentage CVP stemmen is logisch gezien de levensbeschouwelijke profilering van de VUB, terwijl Agalev en alternatieve partijen het bij de VUB-studenten uitzonderlijk goed doen. Vergelijken we de ondervraagde studenten met de Vlaamse jongeren (-21 jaar) dan vallen onmiddellijk de grote verschillen in stemgedrag op voor de partijen Agalev en Vlaams Blok.

3. Stemintenties geanalyseerd

De vorige studentenpoll vertoonde zonder enige twijfel een veel intensere verschuiving in de stemverdeling. Tussen 1993 en 1995 werden we geconfronteerd met sterke verschuivingen voor de partijen SP, VLD, Agalev en Volksunie. Uit onze toenmalige analyses concludeerden we dat de knik vooral te wijten was aan wat we

⁴ De gegevens voor Vlaanderen zijn afkomstig van :

Beerten, R., J. Billiet, A. Carton en M. Swyngedouw (1997) "1995 General Election Study – Flanders, Data and Codebook", ISPO, K.U. Leuven, Leuven.

De coördinatoren van dat onderzoek vragen volgende tekst op te nemen:

The data/tabulations utilised in this publication were made available by the ISPO - Interuniversity Centre for Political Opinion Research, sponsored by the Federal Services for Technical, Cultural and Scientific Affairs. The data were originally collected by Jaak Billiet, Marc Swyngedouw, Ann Carton and Roeland Beerten. Neither the original collectors of the data nor the Centre bears any responsibility for the analysis or interpretations presented here.

toen de groene meisjes tegenover de trendgevoelige jongens noemden. De winst van de SP en het verlies van de VLD waren duidelijk een mannelijke aangelegenheid, terwijl het verlies van Agalev en de forse winst van de Volksunie vooral te verklaren waren door een verschuiving in het stemgedrag van de meisjes, die Agalev voor de VU ruilden. De invloed van het geslacht noopt ons ertoe om ook deze keer de stemverdelingen op te splitsen naar sekse.

3.1. Een geslachtsgebonden keuze?

Tabel: Stemintenties naar geslacht (1989 – 1997)

	1989		1991		1993		1995		1997	
	V	M	V	M	V	M	V	M	V	M
CVP	7.0	1.7	4.2	5.6	5.1	5.1	8.1	6.7	7.9	5.3
SP	22.3	27.8	16.8	22.5	19.4	10.7	22.3	25.9	21.4	12.9
VLD	31.8	28.7	20.4	32.5	28.2	42.1	19.6	24.6	20	34.7
Agalev	31.8	25.2	37.1	15.6	38.0	23.4	26.2	19.6	26.4	20.6
Volksunie	1.3	3.5	10.8	5.0	1.9	4.6	14.6	9.8	12.5	14.1
Vlaams Blok	3.2	7.8	5.4	5.0	2.3	2.5	1.2	3.6	1.4	2.4
Andere	2.5	5.2	5.4	10.6	5.2	11.7	8.0	9.8	10.4	10.0
Totaal	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Opnieuw merken we dat er sterke verschillen bestaan tussen het stemgedrag van de jongens en dat van de meisjes. Mannelijke en vrouwelijke studenten hebben blijkbaar nog steeds een andere kijk op het politiek gebeuren. Voor 1997 blijkt ook de Bert Anciaux-factor haar intrede te hebben gedaan bij de mannelijke studenten. Twee jaar na datum behaalt de Volksunie ongeveer een even groot percentage bij de mannen als bij de vrouwen. De vrouwelijke stemverdeling blijft al bij al opvallend stabiel in vergelijking met de vorige meting. Meisjes blijven fervente aanhangers van het groene gedachtengoed. Vooral bij de jongens vallen opnieuw grote verschuivingen waar te nemen. De SP verliest massaal (-13.0%) ten voordele van de eerder vernoemde Volksunie (+4.3%), maar vooral ten voordele van de VLD (+10.1%). Een overzicht van de stemintenties van de jongeren doorheen de jaren '80 en '90 lijkt erop te wijzen dat de meisjes een stabielere stemvoorkeur vertonen dan de jongens. De laatsten blijken zeer gevoelig te zijn voor de stemming van de dag. In 1989 opteerde 8% van hen voor het Vlaams Blok en 25% voor Agalev, toen dat nieuwigheden waren. Op het hoogtepunt van de VLD-roem koos 42% van hen voor die partij. Toen Tobback de SP in 1995 uit het defensief haalde, opteerde 26% van de mannelijke studenten voor die partij. In 1997 spreekt 14% zijn voorkeur uit voor de Volksunie.

3.1.1. Populaire politici.

Sinds de laatste twee polls vragen we de studenten om zowel hun favoriete als hun meest gehate politicus te noemen. In 1995 stelden we vast dat er een relatief verband bestond tussen de populariteit van politici en de stemintenties van studenten. SP, Volksunie en in mindere mate CVP gingen erop vooruit ten nadele van Agalev en de VLD, wat op individueel vlak uiting kreeg in de populariteit van Bert Anciaux (24%), Willy Claes (14%), Louis Tobback (13%) en Jean-Luc Dehaene (11%). Daartegenover ging het forse verlies in populariteit van de in der tijd afgetreden VLD-

voorzitter Guy Verhofstadt (5%) en de onvermeld gelaten vergeten Agalev-politici, gepaard met het stemmenverlies van hun respectievelijke partijen.

Opvallend is dat dit jaar 46.5% van de studenten geen favoriete politicus aanduidt. Dat is waarschijnlijk een uiting van de uitgesproken onverschilligheid ten opzichte van politiek, waar we straks op terug komen. Om de top 10 van de populairste politici op te stellen maken we dan ook enkel gebruik van de studenten die een voorkeur hebben uitgedrukt.

Tabel: Populaire politici

	Vrouw	Man	Totaal
1. Bert Anciaux	41.6%	27.4%	35.9%
2. Marc Verwilghen	12.4%	10.3%	11.5%
3. Guy Verhofstadt	7.9%	16.2%	11.2%
4. Jean-Luc Dehaene	5.6%	6.8%	6.1%
5. Mieke Vogels	5.1%	6.8%	5.8%
6. Louis Tobback	6.2%	4.3%	5.4%
7. Herman De Croo	2.8%	7.7%	4.7%
8. Stefaan De Clercq	5.1%	2.6%	4.1%
9. Steve Stevaert	2.8%	2.6%	2.7%
10. Norbert De Batselier	0.6%	2.6%	1.4%
Johan Vande Lanotte	1.1%	1.7%	1.4%

Als conclusie bij de resultaten van 1995 stelden we dat de populariteit van politici bij de studenten heel sterk afhankelijk is van hun optreden(s) in de media. Verhofstadt en het Agalev-legioen waren in 1995 om verschillende redenen van het door de media belichte politieke toneel verdwenen, wat zich liet voelen in hun populariteit. Indien we de top tien van 1997 overlopen merken we hetzelfde fenomeen. De immer populaire Bert Anciaux blijft het onder de studenten uit de menswetenschappen wonderbaarlijk goed doen. Zijn leeftijd en grijze haren hebben blijkbaar geen vat op zijn populariteit bij de jonge universitaireren. Met een totaal van 36% doet hij ruim beter dan het VLD-duo Verwilghen – Verhofstadt. Voor deze laatste geldt opnieuw de wet van de mediabekendheid. Als voorzitters van respectievelijk de commissie Dutroux en de VLD hebben beiden genoeg belangstelling gehad om zich in het geheugen van de studenten te nestelen en aangeduid te worden bij een vraag naar populariteit. Hetzelfde kan gezegd worden van de nieuwkomers Stefaan De Clercq en Steve Stevaert en de terugkeer van Mieke Vogels als enige politica in de top tien. Dehaene en Tobback blijven het relatief goed doen bij studenten. De terugval van de populariteit van Tobback en de opkomst van Verhofstadt en Verwilghen bij de mannelijke studenten, zou enigszins als verklaring van de stemverschuiving kunnen gelden.

3.1.2. Gehate politici

Het niet vermelden van een favoriete politicus, hoeft niet onmiddellijk te betekenen dat men de stelling inneemt dat geen enkele politicus zijn/haar favoritisme waard is. Ook bij het vragen naar de meest gehate politicus blijft 40.5% van de studenten het antwoord schuldig. Bij de vrouwen geldt dat voor 45%, bij de mannen voor 33%.

Voor beiden is het dus iets makkelijker een gehate dan een geliefde politicus aan te duiden.

Tabel: Niet populaire politici

	Vrouw	Man	Totaal
1. Filip Dewinter	36.1%	28.6%	33.0%
2. Jean-Luc Dehaene	21.1%	18.0%	19.9%
3. Louis Tobback	5.2%	17.3%	10.1%
4. Herman De Croo	5.2%	3.0%	4.3%
5. Luc Van den Brande	3.1%	3.8%	3.4%
6. Guy Verhofstadt	2.1%	4.5%	3.1%
7. Johan Vanden Lanotte	3.6%	2.3%	3.1%
8. Alexandra Colen	3.1%	2.3%	2.8%
9. Luc Van de Bossche	2.6%	1.5%	2.1%
10. Karel Dillen	1.5%	1.5%	1.5%

Bij het overlopen van het lijstje van 'meest gehate'-politici stellen we vast dat een aantal eerder vermelde populaire personaliteiten eveneens terug te vinden zijn aan de andere kant van de pool. Dit geldt voor een aantal regerings- en partijleiders, zoals Dehaene, Tobback, Verhofstadt, Vanden Lanotte, en de gemeenschapsministers Van den Brande en Van de Bossche. Het compartiment niet geliefde politici uit de traditionele partijen wordt door de studenten aangevuld met een Vlaams Blok garnizoen: Dewinter, Colen (ook als enige politica) en Dillen. Opvallend is dat Gerolf Annemans, als lid van de Dutroux-commissie de dans ontspringt, wat nogmaals kan wijzen op een mediativering van politieke individualiteiten. Op de 10 meest gehate politici vinden we 3 Vlaams Blokkers en 4 ministers terug.

3.2. Wat leren ouders ons over het stemgedrag van de studenten?

De personalisering van de politiek speelt zonder twijfel een rol in de wijze waarop jongeren de politieke wereld aanschouwen. We moeten echter voorzichtig zijn dat effect niet te overschatten. Eén van de factoren die we in de poll van 1997 niet hebben opgenomen, maar in de vorige analyse van de studentenenquête een significante invloed bleek te hebben op het stemgedrag van de studenten, was het stemgedrag van hun ouders. De overerving van het stemgedrag behoort zeker niet tot het verleden. Daarbij kan worden opgemerkt dat meisjes een conformistischer gedrag vertonen dan de jongens (Debusscher e.a.: 1996). Naast het geslacht spelen ook andere achtergrondvariabelen een rol in het vormen van een politieke voorkeur. In de poll vroegen we enkel naar het opleidingsniveau van de ouders. Dit blijkt enkel een effect te hebben op het blanco en ongeldig stemmen. Van de jongeren met laaggeschoolde ouders zou 15,4% blanco en ongeldig stemmen tegenover 9,6% van de jongeren waarvan of de moeder of de vader hooggeschoold is en 4,2% van de jongeren waarvan beide ouders hooggeschoold zijn. Ook hier lijkt het alsof de politieke intenties van de ouders verder gezet worden, vermits ook in de bevolking laaggeschoolden sneller geneigd zijn hun toevlucht te zoeken tot politieke onverschilligheid en blanco en ongeldig stemgedrag.

Tabel: Stemverdeling studenten naar onderwijsniveau ouders

	<i>Beide ouders laaggeschoold</i>	<i>1 van de ouders hoog, de andere laaggeschoold</i>	<i>Beide ouders hooggeschoold</i>	<i>Totaal</i>
<i>CVP</i>	4.6	7.4	7.2	6.3
<i>SP</i>	13.1	19.3	18.0	16.6
<i>VLD</i>	20.0	24.4	26.9	23.7
<i>Agalev</i>	24.0	20.0	20.4	21.6
<i>VU</i>	13.1	8.9	13.2	11.9
<i>Vlaams Blok</i>	1.7	1.5	1.8	1.7
<i>Andere</i>	8.0	8.9	8.4	8.4
<i>Blanco & ongeldig</i>	15.4	9.6	4.2	9.9
Totaal	100	100	100	100

Net als bij de vorige meting merken we echter een aantal tendenzen die eerder tegengesteld zijn aan de bevindingen voor de Vlaamse bevolking in haar geheel. In de Vlaamse bevolking liggen de achtergronden van de SP en Agalev electoraten immers anders dan bij de studenten. SP aanhangers hebben in onze studentenpopulatie een minder bescheiden achtergrond dan de Agalev stemmers, waar we op basis van de gegevens voor Vlaanderen het omgekeerde zouden verwachten. Globaal kunnen we enkel vaststellen dat de invloed van de sociale achtergrond relatief klein wordt van zodra jongeren hun eerste stappen op de universiteit zetten. Eens op de universiteit winnen hun eigen status en onderwijsniveau duidelijk aan belang, ten nadele van die van hun ouders.

3.3. Stemintentie naar onderwijsnet

Bij de doorlichting van de ondervraagde studenten stelden we reeds vast dat de meerderheid van hen afkomstig is uit het katholieke secundair onderwijs. Tijdens de analyses van de vorige polls bleek dat de verzuiling, ondanks het feit dat het allemaal studenten aan de VUB betreft, toch nog steeds een rol speelt bij de vorming van politieke intenties.

Tabel: Stemintenties studenten naar schoolnet tijdens het secundair onderwijs

	katholiek	gemeenschap	Gemeente en provincie	verschillende	Andere	Totaal
<i>CVP</i>	9,8	2,4	0,0	3,2	9,1	6,2
<i>SP</i>	8,8	26,2	29,5	19,4	9,1	16,4
<i>VLD</i>	22,4	27,8	13,1	29,0	18,2	23,0
<i>Agalev</i>	20,2	18,3	32,8	22,6	36,4	21,8
<i>VU</i>	15,4	9,5	4,9	6,5	0,0	11,8
<i>Vlaams Blok</i>	2,6	0,8	0,0	0,0	0,0	1,6
<i>Andere</i>	8,5	8,7	6,6	9,7	18,2	8,6
<i>Blanco en ongeldig</i>	12,5	6,3	13,1	9,7	9,1	10,8
Totaal	54,3	25,1	12,2	6,2	2,2	100,0

Nog steeds zijn er duidelijke politieke verschillen merkbaar tussen jongeren naargelang het schoolnet dat ze doorlopen hebben. Tegenover het gemeenschapsonderwijs en gemeentelijk of provinciaal net levert het vrij onderwijs procentueel meer CVP, Volksunie en Vlaams Blok stemmers. Het Vlaamse en centrumrechtse en rechtse ideeëngoed lijken vooral een zaak van de studenten uit het katholieke onderwijs. Bij de studenten die afkomstig zijn uit het gemeenschapsonderwijs scoort vooral de SP hoog. Het gemeentelijk onderwijs levert de laagste proportie VLD stemmers en het hoogste percentage linkse stemmers (SP en Agalev). De VLD doet het nagenoeg even goed bij mensen uit het katholiek als uit het gemeenschapsonderwijs. Het is niet uitgesloten dat de achteruitgang van de SP en het groeiend succes van de Volksunie bij de ondervraagde studenten, mede het gevolg is van een verschuiving in de recrutering, met name de groeiende proportie studenten die uit het katholieke onderwijsnet komt. De relatief zwakke score van de SP bij de jongeren is misschien het gevolg van de politieke invloed van het schoolnet en de eerder aangehaalde achteruitgang van het gemeenschapsonderwijs.

4. Houdingen en attitudes.

In de studentenenquête van 1991 werden voor het eerst een aantal opinie vragen opgenomen. In deze poll beperkte het opinieonderzoek zich tot vragen die peilden naar de graad van individualisme bij de studenten. In de volgende studentenpoll (1993) werden deze vragen aangevuld met een aantal opinies over vrijheid en solidariteit. Nogmaals twee jaar later werden vragen opgenomen die peilen naar gevoelens als racisme, politiek cynisme, autoritarisme en materialisme. In de laatste poll werden deze vragen verder aangevuld met een ruim aantal vragen naar politieke betrokkenheid, politiek bewustzijn, gevoelens omtrent democratie enzovoort.

In totaal werden niet minder dan 173 uitspraken aan de studenten voorgelegd, waarover zij hun mening konden geven aan de hand van volgende antwoordcategorieën:

1. ik ben helemaal niet akkoord
2. ik ben niet akkoord
3. ik twijfel, ik ben enigszins akkoord
4. ik ben akkoord
5. ik ben helemaal akkoord

De verschillende vragen werden na statistische analyse gegroepeerd naar een beperkter aantal houdingen of vertogen, die als volgt werden benoemd:⁵

- Het 'utilitair individualisme' verwijst naar de opvatting dat mensen individueel hun eigenbelang (moeten) nastreven en definieert dit belang hoofdzakelijk in materiële termen
- 'Etnocentrisme' verwijst naar een negatieve houding tegenover migranten
- 'Autoritarisme' verwijst naar respect voor gezag, discipline en gehoorzaamheid
- 'Politiek cynisme' is de opvatting dat men als individu machteloos staat tegenover de politiek

⁵ In bijlage wordt meer informatie gegeven over de schaalconstructies en de wijze waarop de verschillende houdingen werden gemeten

- 'Materialisme' is het belangrijker achten van materialistische politieke objectieven zoals veiligheid, ordehandhaving en economische groei. Dit staat tegenover 'Post-materialisme': het belangrijker achten van politieke objectieven als de bescherming van de vrije meningsuiting en het uitbouwen van een vriendelijker en minder onpersoonlijke samenleving⁶

De studenten krijgen voor elke houding een score die varieert tussen 0 en 100. Concreet, als een student(e) een score 0 behaalt op de etnocentrisme-schaal dan betekent dit dat hij/zij voor alle uitspraken die wijzen op een etnocentristische houding 'helemaal niet akkoord' geantwoord heeft. Analoog, als de student(e) een score 100 behaalt op de etnocentrisme-schaal, dan betekent dit dat hij/zij voor alle uitspraken die wijzen op een etnocentristische houding 'helemaal akkoord' geantwoord heeft.

4.1. De nieuwe breuklijn.

Uit eerder onderzoek weten we dat de eerste vijf vermelde houdingen (utilitair individualisme, etnocentrisme, autoritarisme, politiek cynisme en materialisme) een sterke samenhang vertonen, zowel bij de bevolking (Elchardus, 1994) als bij de studenten (Debusscher e.a.: 1996). De samenhang tussen deze houdingen wijst op het bestaan van een onder- of achterliggende dimensie. Deze dimensie wordt de nieuwe breuklijn genoemd. De schaal wordt in het onderzoek zodanig geconstrueerd dat een hoge score op de nieuwe breuklijn wijst op een hoge mate van utilitair individualisme, etnocentrisme, autoritarisme, politiek cynisme en materialisme.

De onderliggende dimensie, of de nieuwe breuklijn, was in het verleden een erg bruikbaar concept om de electoraten van de niet-traditionele partijen (vooral Agalev en Vlaams Blok) van elkaar te onderscheiden. Ze staat bijna loodrecht op de oude breuklijn, die zich als concept zeer goed leent om de electoraten van de traditionele partijen (SP en VLD) te onderscheiden.

Tabel: Score op de verschillende houdingen op de nieuwe breuklijn naar stemintentie

	Utilitair individualisme	Etnocentrisme	Autoritarisme	Materialisme	Politiek cynisme
<i>CVP</i>	23.2	35.5	37.8	46.4	58.6
<i>SP</i>	22.1	29.1	34.0	38.8	53.4
<i>VLD</i>	33.3	45.5	39.8	48.1	56.3
<i>Agalev</i>	17.9	26.0	34.3	27.5	61.7
<i>Volksunie</i>	20.6	37.9	35.7	36.6	58.8
<i>Vlaams Blok</i>	38.3	77.3	42.2	57.1	60.3
<i>Andere</i>	19.2	32.0	41.5	31.9	68.8
<i>Blanco</i>	21.5	38.6	39.9	35.4	66.5
Totaal	23.6	35.7	37.2	37.9	59.7

⁶ In het verloop van de studie zullen aanvullende houdingen toegelicht worden

De verdeling van de scores op de schalen van de nieuwe breuklijn over de verschillende politieke partijen, illustreren nogmaals de bruikbaarheid van het concept voor het onderscheiden van de electoraten van Agalev en het Vlaams Blok. Het electoraat van Agalev positioneert zich aan de linkerkant of de progressieve kant van de breuklijn, terwijl het electoraat van het Vlaams Blok zich aan de rechterkant profileert. Zowel voor utilitair individualisme, ethocentrisme, autoritarisme als voor materialisme behalen de studenten die voor Agalev zouden stemmen de laagste score. Omgekeerd zien we hetzelfde verschijnsel voor de studenten die te kennen geven voor het Vlaams Blok te stemmen. Zij behalen de hoogste scores op deze houdingen. De enige houding die van deze stelregel afwijkt is het politiek cynisme, waarvoor zowel het Agalev als het Vlaams Blok electoraat een hoge score genereert. Consistent met deze houding vinden we de hoogste scores voor politiek cynisme terug bij de studenten die voor een alternatieve partij of blanco en ongeldig zouden stemmen. Het politiek cynisme of de gevoelens van politieke machteloosheid blijken bij de ondervraagde studenten niet meer de logica van de nieuwe breuklijn te volgen. De verklaring daarvoor blijkt duidelijk uit de tabel. Politieke machteloosheid en cynisme is bij de studenten een haast volkomen veralgemeende houding.

Tabel: Score op oude en nieuwe breuklijn naar stemintentie

	Nieuwe breuklijn	Oude breuklijn
<i>CVP</i>	40.1	39.7
<i>SP</i>	35.6	25.9
<i>VLD</i>	44.3	49.1
<i>Agalev</i>	33.8	26.9
<i>Volksunie</i>	38.0	33,3
<i>Vlaams Blok</i>	55.5	49.0
<i>Andere</i>	38.6	28.4
<i>Blanco</i>	40.5	28.7
Totaal	38.8	34.0

Het geheel van de nieuwe breuklijn toont eveneens aan beide polen de verwachte partijen. Het concept van de oude breuklijn, of het conflict over de vraag hoe de middelen/rijksdommen moeten verdeeld worden in de samenleving, blijkt ook bij de studenten in staat de electoraten van de traditionele partijen SP en VLD te onderscheiden. De partijen gevormd rond de klassieke links-rechts tegenstelling vormen nog steeds de uiteinden van de oude breuklijn.

Voor we dieper ingaan op de verschuiving in stemintenties en de relatie met de houdingen is het nuttig eerst een blik te werpen op deze houdingen.

4.2. De scores van studenten op de verschillende schalen van de nieuwe breuklijn vergeleken.

Jongeren die opteren voor een studie aan de universiteit vormen een zeer specifieke groep. In de inleiding wezen we op een aantal karakteristieken die deze jongeren onderscheiden van hun leeftijdsgenoten, maar ook van de bevolking in het algemeen. Een vergelijkende analyse van de houdingen van deze jongeren en van andere

bevolkingspopulaties kan ons bijgevolg heel wat leren over de attitudes van jonge universitaires.

We hebben ervoor geopteerd zoveel mogelijk vergelijkingen te maken met andere bevolkingsgroepen. We vergelijken onze resultaten voornamelijk met gegevens verzameld in 1995⁷ en gegevens verzameld in 1996⁸.

4.2.1. Utilitair individualisme

Het utilitair individualisme is de eerste houding die we nader bekijken. In vergelijking met de studenten die in 1995 werden bevraagd, lijkt de utilitair individualistische houding niet verder veralgemeend te zijn. De opvatting dat mensen individueel hun eigenbelang (moeten) nastreven blijkt niet echt ingang te vinden bij jonge universitaires. Ter illustratie, op vragen als “Men moet steeds zijn eigen plezier nastreven, en zich niet teveel van anderen aantrekken” en “Omdat men altijd water bij de wijn moet doen als men met anderen omgaat, gaat men best niet teveel met anderen om” antwoorden respectievelijk 77% en 90% helemaal niet akkoord of niet akkoord.

Tabel: Score op schaal voor utilitair individualistische houding voor verschillende bevolkingsgroepen.

	1995			1996			
	Vlaamse bevolking	Universitair Vlaamse bevolking	-21 jaar Vlaamse bevolking	Laatste jaars middelbaar onderwijs	Laatste jaars middelbaar onderwijs ASO	Laatste jaars middelbaar onderwijs BSO	Laatste jaars middelbaar onderwijs TSO
<i>Algemeen</i>	33.22	19.90	27.63	32.40	28.91	37.43	33.24
<i>Vrouw</i>	31.99	16.2	23.90	27.83	25.33	32.91	27.65
<i>Man</i>	34.46	22.2	31.09	37.38	33.62	42.23	38.10

	Studenten 1995	Studenten 1997
<i>Algemeen</i>	22.7	23.7
<i>Vrouw</i>	18.9	20.9
<i>Man</i>	27.1	28.7

In vergelijking met andere populaties uit de Vlaamse bevolking zien we voor de eerste generatie studenten menswetenschappen een score gelegen tussen de jongeren en de universitair afgestudeerden in de Vlaams bevolking in 1995. Vergelijken we deze studenten met jongeren die in 1996 hun laatste jaar hoger secundair onderwijs doorliepen, of met andere woorden onze ondervraagde studenten ongeveer een jaar geleden, dan sluit hun score het nauwst aan bij de jongeren uit het algemeen vormend onderwijs. Een logische conclusie vermits ruim 90% een algemeen vormende opleiding heeft gevolgd. Toch vinden we een verschil van ongeveer 6 punten in vergelijking met de gehele populatie jongeren uit het laatste jaar ASO. We kunnen

⁷ Beerten, R., J. Billiet, A. Carton en M. Swyngedouw (1997) “1995 General Election Study – Flanders, Data and Codebook”, ISPO, K.U. Leuven, Leuven.

⁸ Centrum voor Sociologie (1996) “Vragenlijst: Waardenvorming in het onderwijs 1996-1997”, Brussel: VUBrussel, TOR-Centrum voor Sociologie.

daaruit afleiden dat jongeren die besluiten een universitaire opleiding te volgen een minder individualistische houding hebben dan de jongeren die eveneens ASO volgden, maar niet opteerden voor een studierichting menswetenschappen aan de VUB. Indien we ze vergelijken met de universitair afgestudeerden kunnen we zelfs stellen dat een afgewerkte opleiding hun reeds weinig individualistische houding nog zal doen afnemen. Opvallend is tevens dat in alle vermelde populaties vrouwen steeds een lagere score behalen op deze schaal dan de mannen. Vrouwen zijn blijkbaar minder utilitair individualistisch dan mannen in onze Vlaamse bevolking, zelfs bij gelijkstelling van het opleidingsniveau. Eerste jaars universitair vormen hierop geen uitzondering.

4.2.2. Etnocentrisme

Het migrantenvraagstuk is zonder twijfel één van de belangrijkste thema's in het licht van discussies over burgerschap, solidariteit en gemeenschap. Sinds de legendarische verkiezingen van 24 november 1991 zijn we ons ook bewust van de politieke rol van die houdingen.

Tabel: Score op schaal voor etnocentristische houding bij verschillende bevolkingsgroepen

	1995			1996			
	Vlaamse bevolking	Universitair Vlaamse bevolking	- 21 jaar Vlaamse bevolking	Laatste jaars middelbaar onderwijs	Laatste jaars middelbaar onderwijs ASO	Laatste jaars middelbaar onderwijs BSO	Laatste jaars middelbaar onderwijs TSO
<i>Algemeen</i>	53.76	35.91	48.77	34.92	28.55	41.12	38.74
<i>Vrouw</i>	55.45	38.10	46.56	31.86	26.12	43.23	35.16
<i>man</i>	52.07	34.60	50.85	38.27	31.75	39.11	41.86

	Studenten 1995	Studenten 1997
<i>Algemeen</i>	29.1	35.5
<i>Vrouw</i>	27.2	33.5
<i>Man</i>	31.3	39.2

In vergelijking met andere bevolkingsgroepen blijken de eerste kandidatuurstudenten een vrij gematigde houding te hebben tegenover migranten. De studenten nemen gemiddeld een positie in die nog het best vergelijkbaar is met die van universitair afgestudeerden in de Vlaamse bevolking in 1995 en met alle laatste jaars middelbaar onderwijs in 1996. Opvallend is de significante stijging bij beide geslachten ten aanzien van de studenten uit 1995 (+ 6 punten). Dit is grotendeels te wijten aan de diversiteit in antwoorden op verschillende vragen uit de schaal. Zo vinden de studenten de aanwezigheid van migranten eerder een verrijking dan een bedreiging van onze cultuur, maar legt men toch een grote mate van voorzichtigheid aan de dag indien het gaat over het politiek stemrecht voor migranten en het vluchtelingenbeleid. Op de vraag of wij de buitenlanders die zich in België willen vestigen hartelijk welkom moeten heten antwoordde 35% van de ondervraagde studenten negatief. 26% is akkoord of helemaal akkoord met de stelling dat "Deelname van migranten aan alle politieke activiteiten in België zou moeten verboden worden".

4.2.3. Autoritarisme

Voor de vergelijking van de autoritaire en materialistische houdingen van studenten kunnen we ons enkel beroepen op gegevens verzameld onder de Vlaamse bevolking. In het jongerenonderzoek van 1996 werden deze schalen immers op een niet vergelijkbare wijze bevraagd. Jongeren worden gekenmerkt door een permissieve houding, al is het toch verwonderlijk dat ook hier een aantal indicatoren voor wat we autoritarisme noemen vrij goed scoren. Op “Wat we nodig hebben zijn minder wetten en instellingen en meer moedige en toegewijde leiders, waar het volk vertrouwen in kan hebben” en “Gehoorzaamheid en respect voor het gezag zijn de twee belangrijkste deugden die kinderen moeten leren” kan slechts een minderheid zich helemaal niet akkoord of niet akkoord verklaren (resp. 42% en 49%).

Tabel: Score op schaal voor autoritaire houding voor verschillende bevolkingsgroepen

	1995		
	Vlaamse bevolking	Universitair Vlaamse bevolking	- 21 jaar Vlaamse bevolking
<i>Algemeen</i>	62.16	48.05	52.93
<i>Vrouw</i>	62.44	47.28	51.64
<i>man</i>	61.88	48.51	54.15

	Studenten 1995	Studenten 1997
<i>Algemeen</i>	40.0	37.2
<i>Vrouw</i>	38.7	36.9
<i>Man</i>	41.7	37.8

In vergelijking met andere populaties uit de Vlaamse bevolking verhouden de universitaire jongeren zich zoals kon worden verwacht beduidend minder autoritair. Net als de vorige twee houdingen (Utilitair individualisme en etnocentrisme) blijken lager geschoolden en ouderen een meer autoritaire houding te hebben dan hoger geschoolden en jongeren.

4.2.4. Materialisme

De materialistische houding, concreet de voorkeur voor materialistische politieke objectieven zoals veiligheid, ordehandhaving en economische groei werd op een andere wijze bevraagd dan de vorige houdingen. Hiervoor lieten we de studenten uit een lijst van 12 politieke doelstellingen (6 materialistische en 6 postmaterialistische) de volgens hen 5 belangrijkste politieke objectieven aanduiden.

Tabel: Score op schaal voor materialistische houding bij verschillende bevolkingsgroepen

	1995		
	Vlaamse bevolking	Universitair Vlaamse bevolking	- 21 jaar Vlaamse bevolking
<i>Algemeen</i>	51.4	41.7	43.1
<i>Vrouw</i>	51.8	39.53	41.6
<i>man</i>	51.0	42.99	45.3

	Studenten 1995	Studenten 1997
<i>Algemeen</i>	40.1	37.8
<i>Vrouw</i>	38.3	37.1
<i>Man</i>	43.6	39.1

Ook voor het materialisme als houding merken we een nauwe band tussen onze beginnende universitaires en de afgestudeerde universitaires in de Vlaamse bevolking. Geschooldheid leidt in onze samenleving tot een hoger appreciatie van postmaterialistische politieke doelstellingen als het beschermen van de vrije meningsuiting en de uitbouw van een 'andere' samenleving.

4.2.5. Politiek cynisme

Men kan verwachten dat de sterk gemediatiseerde vertrouwenscrisis die ons land sedert augustus 1996 beleeft, een invloed heeft op de politieke houdingen van de studenten. Traditioneel voelen universitair opgeleiden zich minder politiek machteloos dan de andere bevolkingsgroepen.

Tabel: Score op schaal voor politiek cynische houding voor verschillende bevolkingsgroepen

	1995			1996			
	Vlaamse bevolking	Universitair Vlaamse bevolking	- 21 jaar Vlaamse bevolking	Laatste jaars middelbaar onderwijs	Laatste jaars middelbaar onderwijs ASO	Laatste jaars middelbaar onderwijs BSO	Laatste jaars middelbaar onderwijs TSO
<i>Algemeen</i>	62.42	46.18	56.64	56.18	50.83	62.33	58.63
<i>Vrouw</i>	64.11	44.7	53.02	56.50	49.87	62.08	59.81
<i>man</i>	60.72	47.1	60.06	55.83	51.57	62.59	57.61

	Studenten 1995	Studenten 1997
<i>Algemeen</i>	41.0	59.8
<i>Vrouw</i>	42.2	61.9
<i>Man</i>	39.6	55.9

Vandaag, anno 1997, blijken de studenten uit eerste kandidatuur nog maar weinig te verschillen van de mening van andere bevolkingsgroepen. Vooral ten aanzien van hun voorgangers in 1995 gingen de studenten er massaal op achteruit voor wat betreft het vertrouwen in de politiek (+ 19 punten). Dit is zondermeer verontrustend en om wetenschappelijke aandacht en een verklaring.

5. Politieke attitudes

Verschuivingen in het stemgedrag en/of houdingen ten aanzien van de politiek worden altijd gevolgd door een poging tot verklaring van deze verschuivingen. Dit rapport maakt op deze regel geen uitzondering. In de periode van de afname van de studentenenquête werd binnen de Vakgroep Sociologie een uitgebreid onderzoek naar de rol van verenigingen in de relatie tussen burger en politiek voorbereid. De studentenpoll was voor deze gelegenheid een ideaal instrument om een aantal schalen voor het meten van politieke houdingen te toetsen. In de ruime batterij politieke itemvragen werden de volgende dimensies onderscheiden:

- ‘Interne politieke competentie’ verwijst naar aspecten die verbonden zijn aan de respondent zelf, concreet in hoeverre voelt hij/zij zich voldoende competent om zich een oordeel te vormen over het politiek systeem, of om politieke acties te ondernemen (hoe hoger de score op de schaal hoe lager de interne politieke competentie)
- ‘Externe politieke competentie’ verwijst naar kenmerken van het politiek systeem, concreet in hoeverre is het politiek systeem bereid rekening te houden met de wensen en verlangens van de burger (hoe hoger de score op de schaal, hoe lager de externe politieke competentie)
- ‘Kloof burger –politiek’ verwijst naar een ontevredenheid met het politiek systeem en zijn actoren (politici, partijen...)
- ‘Associatie’ verwijst naar het belang van organisaties en verenigingen als instrumenten voor collectieve actie en de wil om in deze organisaties/verenigingen te participeren.
- ‘Democratie’ verwijst naar het steunen van de democratie als maatschappelijk en politiek ordeningsprincipe
- ‘Directe democratie’ verwijst naar een voorkeur om als individu meer zeggenschap en rechtstreeks vat te hebben op het beleid, bijvoorbeeld door middel van referenda.

In de vakliteratuur gaat men er doorgaans van uit dat het concept politieke machteloosheid uiteen valt in verschillende dimensies waaronder de hier boven opgesomde. Bij de ondervraagde studenten kunnen we echter slechts 2 dimensies onderscheiden. Aan de ene kant vinden we een sterke associatie tussen de houdingen politieke machteloosheid, de beide competenties, de kloof tussen burger en politiek en de roep om directe democratie. Aan de andere kant bevinden zich de houdingen ten aanzien van democratie en organisaties. Hieruit blijkt dat de studenten geen onderscheid maken tussen wat in de literatuur gezien wordt als te onderscheiden

aspecten van het vertrouwen in het politiek systeem. Plastisch vertaald, alles wat politiek inhoudt wordt door de geënquêteerde jongeren beschouwd als één, te schuwen, pot nat. Anderzijds is er de geruststellende vaststelling dat er geen algemene verwerping is van de democratie als maatschappelijk en politiek ordeningsprincipe en van het verenigingsleven als een basis voor politieke actie.

5.1. Mannelijk en vrouwelijk cynisme.

Vertrouwen in het politieke systeem betekent blijkbaar niet voor alle studenten hetzelfde. Op zowat alle politieke houdingen die we bevroegden behalen de vrouwen een lagere score dan de mannen. Vrouwen voelen zich politiek machtelozer, hebben het gevoel over minder politieke kennis te beschikken, ervaren minder het belang van de politiek in het leven en percipiëren een grotere kloof met de politiek. Kortom, voor de meisjes is de politiek duidelijk een 'ver van mijn bed'-show. Het vrouwelijk politiek cynisme vertaald zich eerder als een vorm van apathie, van politieke desinteresse. Bij de jongens merken we eveneens een hoge graad van politiek cynisme, maar die wordt veeleer ingegeven door een gevoel van machteloosheid. Het mannelijk cynisme sluit eerder aan bij een gevoel dat men wel degelijk over genoeg politieke kennis beschikt om zelf een mening te vormen en dat politiek een belangrijk aspect vormt van het leven, maar dat men niet de kans krijgt om zijn gevoelens of mening te laten doordringen tot de politieke actoren. Zowel voor vrouwen als voor mannen leiden de respectievelijke gevoelens naar een vraag voor meer betrokkenheid en meer inspraak door middel van directe democratie.

Tabel: Politieke houdingen naar geslacht

	Man	Vrouw	Totaal
<i>Politiek cynisme*</i>	55.9	61.9	59.8
<i>Interne politieke competentie*</i>	42.7	52.3	49.5
<i>Externe politieke competentie*</i>	28.3	32.7	31.1
<i>Kloof burger en politiek*</i>	50.9	55.8	54.1
<i>Directe democratie*</i>	51.8	56.6	55.3

*De verschillen tussen mannen en vrouwen zijn sig < .01

Ondanks de hoge en zelfs verontrustende scores op de verschillende theoretische dimensies van het politiek vertrouwen, blijven zowel de mannen als de vrouwen geloven in de belangrijkste principes van ons politiek stelsel. Democratie blijft een gewenst maatschappelijk ordeningsprincipe en organisaties en verenigingen blijven het middel bij uitstek om politiek iets te bereiken. Vrouwen geloven daarbij nog iets meer in de democratische principes dan de mannen, maar hebben iets minder vertrouwen in de rol van organisaties.

	Man	Vrouw	Totaal
<i>Associatie*</i>	57.7	60.6	59.6
<i>Democratie*</i>	83.4	86.8	85.6

* De verschillen tussen mannen en vrouwen zijn sig < .01

5.2. Shoppende jongens en onzekere meisjes

Uit de stemverschuivingen bij de vrouwelijke en vooral de mannelijke studenten blijkt dat jongeren zeer verschillend reageren op politieke gebeurtenissen naargelang het geslacht. Beide geslachten hebben weinig vertrouwen in de politiek, vrouwen nog iets minder dan mannen. Toch zien we bij de jongens zeer grote stemverschuivingen plaatsvinden, terwijl bij de meisjes slechts verwaarloosbare verschuivingen in politieke voorkeur vallen waar te nemen. Mannelijke studenten reageren bijgevolg helemaal anders op het politiek cynisme dan vrouwelijke studentes. Jongens voelen zich politiek competent en reageren door de politieke markt af te speuren naar een politieke partij of naar politici die tegemoet komen aan hun aspiraties. Vrouwen daarentegen voelen zich minder politiek competent en reageren door een stabiel stemgedrag. Als het hele politieke bestel ongekend en niet te vertrouwen is, waarom dan op zoek gaan naar alternatieven, die eveneens weinig zekerheid bieden. Deze houding komt naar voor als we vrouwelijke en mannelijke studenten trachten te onderscheiden aan de hand van de politieke vragen die we stelden. Op basis van de scores op een zestal politieke uitspraken waren we immers in staat het geslacht van 7 op de 10 respondenten correct te voorspellen. De items waar de vrouwen een beduidend hogere score op behalen blijken op uitzondering van het item 'Het is belangrijk dat in de politiek evenveel mannen als vrouwen aan bod komen' allen gerelateerd aan de interne en externe politieke competentie:

	Akkoord en helemaal akkoord	
	<i>Vrouw</i>	<i>Man</i>
"Tegenwoordig weet je niet meer wat je moet denken over politiek"	63.1%	40.5%
"Ik weet te weinig om met politiek bezig te zijn"	49.5%	25.5%
"Het is belangrijk dat in de politiek evenveel mannen als vrouwen aan bod komen"	90.1%	67.0%
"Voor mensen zoals ik is de politiek te ingewikkeld geworden"	31.9%	20.2%
"Eigenlijk is er geen enkele politicus die ik zou durven vertrouwen"	28.0%	18.9%
"Behalve verkiezingen beschikken wij over geen enkel andere weg om invloed uit te oefenen op de regering"	49.6%	40.1%

5.3. Stemverschuivingen verklaard?

Het lijkt nogal evident dat verschuivingen in houdingen ten aanzien van de politiek ook een weerslag hebben op het stemgedrag. Ondanks het stabiel stemgedrag van de vrouwen kunnen we er toch van uitgaan dat jongeren die hun vertrouwen in politieke partijen en politici hebben verloren, dit ook zullen uiten in de wijze waarop zij stemmen.

Tabel: Politieke attitudes en stemgedrag⁹

	<i>Politiek cynisme*</i>	<i>Interne politieke competentie¹⁰</i>	<i>Externe politieke competentie¹¹</i>	<i>Kloof burger politiek*</i>	<i>Directe democratie*</i>
CVP	58.6 (-1.1)	46.5 (-2.9)	25,7 (-5.5)	49.0 (-5.0)	49,5 (-5.7)
SP	53.4 (-6.3)	47.2 (-2.2)	28,6 (-2.6)	47,5 (-6.5)	48,1 (-7.1)
VLD	56.3 (-3.4)	46.1 (-3.3)	28,5 (-2.7)	50,7 (-3.2)	52,9 (-2.3)
Agalev	61.7 (+2.0)	51.5 (+2.2)	33,4 (+2.2)	56,9 (+3.0)	58,6 (+3.4)
VU	58.8 (-0.9)	46.9 (-2.4)	31,4 (+0.2)	54,5 (+0.5)	55,7 (+0.5)
Vlaams Blok	60.3 (+0.7)	46.1 (-3.3)	33,1 (+1.9)	60,4 (+6.4)	51,9 (-3.3)
Andere	68.8 (+9.1)	51.5 (+2.1)	30,8 (-0.4)	60,7 (+6.7)	63,9 (+8.7)
Blanco & ongeldig	66.5 (+6.8)	58.5 (+8.9)	38,9 (+7.7)	61,0 (+7.0)	60,9 (+5.7)
Algemeen	57.7	49.4	31.2	54.0	55.2

* sig < .01

Als we het verband tussen het stemgedrag van de studenten en hun politieke attitudes overlopen, stuiten we op een aantal erg consistente vaststellingen. Zo merken we dat de traditionele regeringspartijen CVP, SP en VLD allen kunnen rekenen op jongeren met een hoger politiek vertrouwen, hogere interne en externe politieke competenties. Zij hebben minder het gevoel dat er een sterke kloof bestaat tussen burger en politiek en neigen dan ook minder dan de anderen naar meer inspraak door middel van directe democratie. Jongeren die opteren voor alternatieve partijen (verzameld onder de noemer 'andere') of die blanco of ongeldig zouden stemmen, zijn heel wat politiek cynischer, ervaren een diepere kloof tussen burger en politiek en wensen meer inspraak in de politiek. Enkel voor de politieke competenties vinden we tussen beide populaties significante verschillen. Jongeren die hun toevlucht zoeken tot alternatieve partijen hebben het gevoel dat ze over voldoende interne politieke competenties beschikken en geloven bovendien dat de alternatieve partijen wel degelijk een invloed kunnen hebben. Voor de andere semi-traditionele partijen Agalev, Volksunie en Vlaams Blok constateren we diverse houdingen. Het Agalev-electoraat sluit het best aan bij de misnoegden die opteren voor alternatieve partijen of blanco en ongeldig stemmers, al hebben ze voor alle houdingen, op uitzondering van de politieke competenties, een lagere score. We kunnen verwachten dat deze jongeren bij een toenemend politiek wantrouwen zullen overstappen naar blanco en ongeldig en andere protestpartijen. Volksunie stemmers sluiten daarentegen eerder aan bij de electoraten van de traditionele partijen en wijken vooral af door hun gevoelens over de kloof tussen burger en politiek en de politieke machteloosheid. Het Vlaams Blok beschikt over een uitzonderlijk electoraat. Enerzijds komt hun politiek vertrouwen overheen met het gemiddelde van de studenten, voelen zij zichzelf politiek competent, ervaren ze een diepe kloof tussen burger en politiek en een politieke machteloosheid, maar dat resulteert niet in een roep naar directe democratie. De wijze waarop men tegenover

⁹ In de tabel onderscheiden we de scores op de verschillende schalen voor politieke houdingen van de studenten naar hun politieke voorkeur. Tussen haakjes en in het vetgedrukt plaatsten we het verschil tussen deze score en de algemene score op de schaal ongeacht de politieke voorkeur.

¹⁰ Een hoge score op de schaal voor "Interne politieke competentie" verwijst naar onvoldoende competentie om zelf een oordeel te vormen over het politiek systeem.

¹¹ Een hoge score op de schaal voor "Externe politieke competentie" verwijst naar de onbereidheid van het politiek systeem om rekening te houden met de wensen en verlangens van de burger.

het politiek bedrijf en zijn geleidingen staat heeft naast de eerder besproken houdingen (utilitair individualisme, etnocentrisme, autoritarisme en materialisme) als dusdanig een belangrijke invloed op de stemintenties van de studenten. Een relatief vertrouwen leidt tot een keuze uit de drie grote partijen VLD, SP en CVP, terwijl jongeren waarvan het vertrouwen is aangetast hun toevlucht zoeken tot niet traditionele partijen. Naargelang dit vertrouwen verder afglijdt worden de alternatieve keuzes steeds extremer.

6. Waar naartoe?

Omdat de aandacht werd toegespitst op de “kloof”, wordt in deze analyse onvermijdelijk de politieke onverschilligheid van de jongeren belicht. Toch bevat de poll ook enige aanwijzingen over het beeld dat de studenten zich vormen van de gewenste politieke instellingen en maatschappij. Wat de eerste betreft wordt enkel gekeken naar directe vormen van democratie. Hierbij valt op dat de conceptualisering van wat men in het politiek debat directe democratie noemt bij de ondervraagde studenten dubbelzinnig is. De grote meerderheid van de studenten wijst het model van een vertegenwoordigingsdemocratie niet af. Op de stellingen “Mensen moeten rechtstreeks het land kunnen besturen, zonder gekozen vertegenwoordigers in het parlement” en “Ik vind verkiezingen niets, mensen moeten zelf het land kunnen besturen” antwoordden respectievelijk 63% en 66% van de ondervraagde studenten niet of helemaal niet akkoord. Het voornaamste breekpunt tussen de studenten en de vertegenwoordigingsdemocratie betreft de wijze waarop partijen hun ideeëngoed verwoorden. Zo vindt 52% van de studenten dat “Politici te veel denken aan hun partijbelang en te weinig aan het algemeen belang” en 56% dat “De tijd van de ideologische tegenstellingen voorbij is en dat men in de politiek meer aandacht moet schenken aan het gezond verstand”. Het pleidooi voor meer directe democratie kan dan opgevat worden als een eis voor een betere vertegenwoordiging van de mening van de burger. Het is evident dat indien jongeren pleiten voor meer inspraak een beeld van de samenleving voor ogen hebben dat niet strookt met de bestaande ordening. Een mogelijke sociologische verklaring voor de hoge graad van politiek wantrouwen is immers dat het cynisme bij jongeren net zijn oorsprong vindt in die zucht naar een ander samenlevingsmodel. Het lijkt ons echter waarschijnlijk dat de meeste jongeren uit onze poll ideologisch nog niet zo ver staan en dat de voorstelling van een ideaal samenlevingsmodel niet onmiddellijk gekoppeld wordt aan een ideologisch doordachte politieke voorkeur. Beiden ontwikkelen zich vrij onafhankelijk van elkaar en worden waarschijnlijk pas op latere leeftijd met elkaar verbonden.

Aan de hand van de verzamelde gegevens kunnen we wel een grove schets maken van de ideale samenleving volgens onze jonge universitairers.

Het geïdealiseerd samenlevingsmodel valt uiteen in drie componenten. Het individu is een vrij wezen, het individu handelt binnen een gemeenschap en dit handelen wordt gestructureerd door de overheid, organisaties en instellingen.

De ondervraagde studenten hechten in de eerste plaats veel belang aan de individuele vrijheid. Deze vrijheid neemt zeker niet de vorm aan van het eerder beschreven utilitair individualisme opgebouwd rond de maximalisering van het eigenbelang en plezier, of concreet “*Wat telt zijn geld en macht, de rest zijn praatjes*” (slechts 15% van de studenten is hiermee akkoord of helemaal akkoord). De individuele vrijheid waarover de studenten het hebben, is vooral een onbegrensde ontplooiing van de eigenheid, de identiteit, kortom het zelf. De expressieve ontwikkeling van het individu wordt gekaderd binnen een gemeenschap waarmee men een sterke band heeft. Het

samenleven met anderen vormt een cruciaal onderdeel in de optimalisering van het geluk. Dit uit zich het best in een uitspraak als *“Men voelt zich pas echt gelukkig als men regelmatig iets voor anderen kan doen zonder van hen iets terug te verwachten”* (62% akkoord of helemaal akkoord). De binding met de gemeenschap kent echter duidelijke grenzen. De gemeenschap wordt in zekere zin vrij individualistisch opgevat. Ze heeft in de eerste plaats als functie het leven aangenaam te maken. 80% van de studenten verklaart zich akkoord of helemaal akkoord met de uitspraak *“Wat telt in het leven is te voelen dat men niet alleen staat”*. Voorts moet die gemeenschap zich ver houden van wat men als het private domein beschouwt. Ter illustratie: *“Een goede samenleving is pas mogelijk als iedereen elkaars eigenheid respecteert”* (90% akkoord of helemaal akkoord). De veroordeling van de rechter terwille van de sadomasochistische seksuele praktijken met zijn echtgenote wordt, omdat het eveneens tot het privé-domein behoort van het individu, als een overschrijding van de overheidsbevoegdheden beschouwd. De uitspraak *“Wat twee volwassenen doen in de intimiteit van hun slaapkamer is enkel en alleen hun zaak, en daarmee moet de wetgever zich niet bemoeien”* kan op ruime instemming (75%) van de studenten rekenen. Daarmee geven we ook onmiddellijk de plaats van de staat, de overheid en de instellingen aan in het samenlevingsmodel van de ondervraagde jongeren. De samenleving, met zijn gemeenschap en zijn organiserende structuren, is hoogst noodzakelijk voor de ontwikkeling van het individu en voor de ordening van het samenleven, maar dient voldoende afstand te houden van individu en gezin.

7. Uniek en toch zó verschillend.

In het vorige punt wezen we op de sterke nadruk die studenten leggen op de expressieve ontwikkeling van het individu. De eigenheid van het individu is zonder twijfel het belangrijkste aspect van wat we de cultuur van de jongeren kunnen noemen. Het individu omvat in het vertoog van de jongeren drie dimensies, een psychologische, een sociale en een sociaal-psychologische. De sociaal-psychologische dimensie met daaronder de ontwikkeling van een identiteit lijkt prioritair. Aan de vorming en het behoud van een specifieke identiteit mag onder geen enkele voorwaarde getornd worden. Het streven naar authenticiteit uit zich in uitspraken als *“Eén van de belangrijkste doelen in het leven is ervoor te zorgen dat men geen kopie wordt van iemand anders, maar dat men trouw blijft aan zichzelf”* (90% akkoord of helemaal akkoord) en *“Als men met anderen omgaat, moet men toch steeds proberen zichzelf te blijven”* (93% akkoord of helemaal akkoord). De psychologische dimensie uit zich in de wijze waarop men met emoties omgaat en de beoordeling van andere persoonlijkheidsstructuren. Op emotioneel gebied moet men zo weinig mogelijk geheimen hebben en het verbergen van zijn gevoelens hoort niet onder de ‘coole’ persoonlijkheid. De openheid van emoties dient zich aan als therapie. Ter illustratie *“Een sterk mens toont zijn emoties niet”* en *“Mensen met psychologische problemen zijn angstaanjagend, men kan ze beter mijden”* (beiden slechts 5% akkoord of helemaal akkoord). Dit verklaart waarschijnlijk ook de voorkeur voor politici die rijkelijk emoties etaleren. De sociale dimensie wijst op de manier waarop de ontwikkeling van de persoonlijkheid zich verhoudt tot externe factoren (sociale achtergrond en cultuur) en in de omgang met anderen. Zowel de persoonlijkheid als onze omgangsvormen worden door de sociale omgeving bepaald en zijn geen gevolg van biologische of natuurlijke kenmerken. *“Wie ik ben is mede beïnvloed door mijn familie, door het land en de cultuur waarin ik ben opgevoed”* (80% akkoord of

helemaal akkoord) en “*Van nature is de mens begaan met het welzijn van zijn medemens*” (39% akkoord of helemaal akkoord).

Uit voorgaande onderdelen distilleert zich een beeld van hoe de jonge universitaireren het individu en zichzelf binnen de samenleving percipiëren. De eigenheid van het individu moet ten allen tijde gerespecteerd worden, ook als deze eigenheid door de sociale achtergrond gevormd is. De goede samenleving is een samenleving waar mensen op een rechtvaardige, eerlijke wijze met elkaar omgaan. Beide eigenschappen worden door de jongeren hoog in het vaandel gedragen. Respectievelijk 84% en 83% van de jongeren duiden uit een lijst van 11 eigenschappen deze waarden (rechtvaardigheid en eerlijkheid) als belangrijkste aan. Wat zich als ideaalbeeld aftekent is een samenleving van individuen die een zeer sterke eigenheid hebben, een uitgesproken zelf-identiteit. Deze individuele specificiteit moet ten alle tijden worden gerespecteerd. Men is er zich van bewust dat zij van sociale oorsprong is, maar dat mag geen afbreuk doen aan haar onschendbaarheid. Deze autonome individuen moeten onderling zeer sterk en solidair verbonden zijn. Hun omgang moet transparant zijn, getekend door getoonde emoties, eerlijkheid en rechtvaardigheid. Politiek en wet zijn er om een dergelijke maatschappij mogelijk te maken, maar mogen geen afbreuk doen aan de individuele vrijheid. Daarmee is tevens de spanning van een generatie belicht. Het is immers niet gemakkelijk sociale bepaaldheid en individuele autonomie, sterke gemeenschapsbinding en een haast ongelimiteerde mate van individuele vrijheid met elkaar te verzoenen en te vertalen in een politieke optie en keuze.

Bibliografie

Beerten, R., J. Billiet, A. Carton en M. Swyngedouw (1997) "1995 General Election Study – Flanders, Data and Codebook", ISPO, K.U. Leuven, Leuven.

Centrum voor Sociologie (1996) "Vragenlijst: Waardenvorming in het onderwijs 1996-1997", Brussel: VUBrussel, TOR-Centrum voor Sociologie.

Debusscher, M., Derks, A., Elchardus, M. en Pelleriaux, K. (1996) "De generatie van '95", Brussel: VUB-uitgaven.

Elchardus, M. (1994) "Op de ruïnes van de waarheid. Lezingen over tijd, politiek en cultuur", Leuven: Kritak.